

כנס הרצליה
השנתי העשירי
על מאזן החוסן והביטחון הלאומי

הרצליה 2010 HERZLIYA

31 בינואר - 3 בפברואר, 2010

The Tenth Annual
Herzliya Conference

מאבק באלימות בקרב בני נוער ובאלימות במשפחה: הצעות מעשיות למנוע, לאכוף ולחנך למען הפחתת ממדי האלימות

מסמך מסכם

מחבר: שמוליק בכר

המרכז הבינתחומי הרצליה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המכון למדיניות ואסטרטגיה

המסמך משקף את דעתם של הכותבים בלבד

מאבק באלימות בקרב בני נוער ובאלימות במשפחה:

הצעות מעשיות למנוע, לאכוף ולחנך למען הפחתת ממדי האלימות

מחבר: שמוליק בכר

א. סיכום מנהלים

- כנס הרצליה ה-10 עסק במגוון רחב של סוגיות המעסיקות את החברה הישראלית ואת גורמי קבלת ההחלטות במדינה בתחומי מדיניות החוץ והביטחון, כמו גם בתחומי ביטחון הפנים, החינוך והרווחה. בין הנושאים הובערים על סדר יומה של החברה הישראלית ניצב נגע האלימות הפושה בה, הן במשפחה והן בקרב בני הנוער. בנושא זה התקיים מושב פתוח במהלך הכנס, שהיווה נדבך מרכזי באשכול המושבים שעסקו בענייני פנים.
- נגע האלימות במשפחה בחברה הישראלית מהווה בעיה מהותית וקשה זה שנים רבות, במיוחד בשני העשורים האחרונים, על רקע משברים כלכליים תכופים, גלי העלייה לישראל, הקיטוב החברתי, העמקת השסע בין מרכז לפריפריה והפערים הבין-מעמדיים שהלכו והתרחבו ביתר שאת. הנפגעים העיקריים מן הבעיות הסוציו-אקונומיות הקשות הללו הם נשים, זקנים וטף בכל שכבות האוכלוסייה ובמגוון רחב של תחכים סוציו-אקונומיים, ובמיוחד בקרב השכבות החלשות. מסמך זה מתמקד באלימות נגד נשים על-ידי בני זוגן, בקשיים הכרוכים בטיפול בבעיה זו בכל הקשור לאכיפה, למניעה ולהרתעה, ובבעיות התקציביות שאינן מאפשרות לגורמי הרווחה והמשטרה להתמודד עם הנושא ביעילות רבה יותר.
- סוגיה המשיקה לנגע האלימות במשפחה, שנראה כי הפכה לבעיה בפני עצמה, הנה האלימות בקרב בני נוער, אשר נמצאת בשנים האחרונות בסימן עלייה ואשר הפכה לאחד מחוליייה הקשים של החברה הישראלית. בין הגורמים לעלייה בהיקף האלימות בקרב בני נוער ניתן למנות את קשייה של מערכת החינוך להתמודד עם הנושא, את המצב הסוציו-אקונומי הקשה בקרב פלחים מסוימים בחברה הישראלית, וכן היעדר מודלים לחיקוי בקרב ההנהגה הישראלית. ממשלות ישראל הקימו כמה וכמה ועדות שגיבשו הצעות אופרטיביות, במיוחד בתחום האלימות במערכת החינוך, אך הצעות אלה לא יושמו עד כה ביעילות, בין היתר בשל היעדר משאבים תקציביים ראויים.
- בהמשך לאמור לעיל, אף שיש תוכניות רבות ומגוונות לטיפול באלימות, הן במשפחה והן בקרב בני נוער, ואף שיש הישגים חשובים בתחום המניעה והאכיפה, עדיין מדובר במספרים גדולים מאוד ואף מחרידים, ואנו כחברה איננו יכולים להרשות לעצמנו לנוח לרגע אחד על זרי הדפנה. יש להוסיף ולהילחם בנגע האלימות, מפני שהנושא הוא בנפשנו ומשפיע על החוסן החברתי שלנו.
- הנחת היסוד היא כי אתגרים רבים אלה מחייבים מענה רב-זרועי מצדם של משרדי הממשלה הרלוונטיים, ובראשם המשרד לביטחון הפנים, משרד החינוך, משרד האוצר, משרד המשפטים ומשרד הרווחה, וכן גורמי האכיפה, ובראשם משטרת ישראל. הנחה נוספת היא שעל אף הניסיון של כל הגורמים לקדם מדיניות של מניעת אלימות, הרי שבפועל עיקר הטיפול בתחום זה הוא באירועים שכבר התרחשו. נבקש לבחון כיצד ניתן לשפר את הממשק בין כל הגורמים הללו, להגביר את רמת שיתוף הפעולה בין הקהילה והאזרחים מחד גיסא לבין גורמי אכיפת החוק והממשלה מאידך גיסא, ולהציע מודלים בני-קיימא ובני-ביצוע שאת הפעלתם ניתן יהיה ליישם בהצלחה רבה יותר מכפי שנעשה עד כה בישראל.
- לשם כך, נבקש לבחון גם מודלים שנוסו בעבר ובהווה במידה משתנה של הצלחה בישראל ומחוצה לה (ראו להלן המודל הניו יורקי), ובהם תוכנית "עיר ללא אלימות" (המופעלת בישראל משנת 2004 ואילך), וכן חדרי בקרה משותפים וצוותים בין-משרדיים ובין-רשותיים. נבדוק כיצד ניתן לעשות שימוש במודלים קיימים אלה ולהתאימם לשינויים החברתיים המתחוללים בחברה הישראלית ולמצוקותיה הייחודיות. כמו כן, ננסה להציע פתרונות בלתי-שגרתיים שטרם הועלו בדיונים שהתקיימו בעבר בנושאים אלה.

בעקבות הדיון הראשון שהתקיים בנושא ב - 4 בינואר 2010, הוחלט כי כל אחד מהגופים שהשתתפו בסיעור המוחות יציג המלצות לפעולה שתתמקדנה בבעיות המרכזיות והאקוטיות ביותר הניצבות לפתחו של כל גוף. לאור הצגת הבעיות הללו, הציג כל גוף בדיון השני שהתקיים ב - 11 בינואר, 2010 הצעות קונקרטיים לפתרון שיישומן הלכה למעשה יאפשר צמצום משמעותי של היקף האלימות בקרב בני נוער ובמשפחה, בעיקר נגד נשים על-ידי בני זוג. ניתן לסווג את המלצות הגופים השונים לשלוש קטגוריות מרכזיות:

א. המלצות בתחום ייעול התיאום ושיתוף הפעולה בין הגופים השונים שמטרתן לקצר תהליכים ביורוקרטיים, משפטיים ופנים-ארגוניים.

ב. המלצות בתחום הגברת המודעות והאחריות הקהילתית, המשפחתית, ההורית והאישית לתופעת האלימות.

ג. המלצות בתחום הגברת האכיפה, ההרתעה ושיפור איכות הטיפול בנושא.

מן הדיונים שקדמו לכנס ומן הדיון שהתקיים במהלכו עולה עוד, כי ישנן כיום כמה גישות ביחס לאופן שבו יש להתמודד עם בעיית האלימות בחברה הישראלית, ובמיוחד בקרב בני נוער ובמשפחה. חילוקי הדעות בין משתתפי הדיונים נעו בין שני קטבים, קרי: טיפול מול אכיפה, אפס סובלנות מול דגל הסובלנות וחינוך מול נוכחות משטרתית ברחובות. אם כן, הגישות המרכזיות להתמודדות עם נושא האלימות הן:

1. גישת המגמה המשטרתית הקלאסית, קרי: זו שמציבה במרכז את הצורך באכיפה, בהרתעה ובנוכחות משטרתית מוגברת בערים ובישובים כמענה ההולם ביותר למניעת אלימות ופשע בחברה.

2. הגישה החינוכית הערכית, שלפיה יש לטפל בבעיית האלימות והפשע באופן שורשי כבר מגיל צעיר, תוך הצבת הילד במרכז המעטפת הטיפולית, לא מתוך תפישה הכוללת הרתעה וענישה, אלא בראש ובראשונה במסגרת חינוך לערכים הומאניים ומתוך הכרה בצורך לשלב את גורמי החינוך, כולל ההורים, בהתמודדות עם הבעיה.

3. הגישה האינטגרטיבית/המתכללת, שלפיה יש צורך בשילוב כוחות ובשיתוף פעולה הדוק בין גורמי האכיפה, החינוך, הרווחה והמשפט על מנת להתמודד ביעילות רבה יותר עם בעיית האלימות והפשע. לגישה זו שותפים רבים מהגורמים המקצועיים שנטלו חלק בפרויקט, אם כי חשוב לציין כי ניכרו חילוקי דעות בין גורמים אלה בכל הקשור לסדר העדיפויות, קרי: האם חינוך לערכים וטיפול מניעתי ניצבים בראש או שמא הצורך לאכוף ולהרתיע כחלק מתפישת "אפס סובלנות" כלפי אלימות. יש הסבורים כי אין להעדיף אלמנט טיפולי אחד על משנהו, וכי יש להתמודד עם הבעיה בצורה משולבת ובו-זמנית. ראוי להסתייג מעט מן המונח "אינטגרטיבי", היות שבכל זאת נדרשים סדרי עדיפויות, ויש להחליט כיצד להשקיע את המשאבים המוגבלים והמצומצמים ממילא.

על אף הגישות השונות לטיפול באלימות כפי שהוצגו לעיל, כמעט כל הגורמים המקצועיים המעורבים בנושא הסכימו על כמה וכמה צעדים שיש לנקוט על מנת לקדם את המאבק באלימות: ראשית, יציאה בקמפיין רחב ממדים ותקציבים לשם יצירת תשומת לב ציבורית, הגברת המודעות, עידוד החינוך והאחריות ההורית לסוגיית האלימות; שנית, יש לקדם ולמסד שיתוף פעולה הדוק יותר על-בסיס קהילתי כדי לאתר מוקדי בעיות בעודן באיבן. פרויקט "עיר ללא אלימות" תורם באופן משמעותי לכך, אם כי יש לגביו חילוקי דעות בין הגורמים השונים העוסקים בנושא האלימות. ואולם, עלתה גם דרישה לקרוא לממשלה להקים בכל רשות מקומית חדר מצב, בו יפעלו פיזית כל הגופים ואנשי המקצוע הרלוונטיים – משטרה, רווחה, בריאות ומשפט – בשיתוף פעולה הדוק ומתוקף סמכות שניתן להם על-פי חוק, תחת ניהולה של דמות עירונית בכירה (ראש הרשות או אחד מסגניו/ה). מוקד זה ישמש עבור התושבים, שלעיתים חשים אובדי עצות, כתובת אחת, ברורה ומוסכמת לטיפול בבעיות האלימות. על מנת ששיתוף הפעולה הרב-זרועי יצליח, יש לפתור בהקדם האפשרי פערים בתחום החקיקתי והמשפטי (למשל, בתחום החיסיון המשפטי). כמו כן, נדרשת תוכנית ממשלתית רב-מערכתית שתיצור שיתוף פעולה בין כלל הגורמים ברמה הלאומית. היעדרן של תוכניות לאומיות במגוון רחב של תחומים, לא רק בתחום האלימות, היא חולשה מרכזית שממשלת ישראל כרשות מבצעת סובלת ממנה. לבסוף, יש להקצות משאבים רבים יותר מאלה המוקצים כיום לשם קידום תוכניות מניעה וטיפול, מסוגן של אלה הקיימות כבר כיום במערכות החינוך והרווחה.

נייר זה מציג תפישות, עמדות, רעיונות והמלצות של הגורמים השונים שנטלו חלק בצוות החשיבה ובפאנל שהתקיים במהלך כנס הרצליה, ואינו מבקש לנקוט עמדה לטובת צד זה או אחר. הדברים המוצגים בנייר נכתבו במסגרת כללי Chatham House, ואין הם מיוחסים לדובריהם בצורה מפורשת, על מנת לאפשר לחברי צוות החשיבה חירות מקסימאלית ביטוי עמדותיהם.

ב. אלימות במשפחה

נתונים

עבירות אלימות במשפחה מתייחסות, לרוב, לאלימות בין בני זוג, כאשר ברובם המכריע של המקרים הנשים הן קורבן האלימות מצדם של בני זוגן. בקטגוריה זו של אלימות במשפחה נכללים גם עבירות של אלימות פיזית, גם עבירות רכוש וגם אימים. מבחינה סטטיסטית, ניתן לומר כי זה כמה שנים אין מגמת עלייה באלימות בין בני זוג, גם לא בחומרת העבירות. ראוי לציין, עם זאת, כי ההערכה המקובלת היא שמדי שנה נפגעות כ-142 אלף נשים מאלימות על-ידי בני זוגן, ומכאן שרק כעשירית מן הנשים מתלוננות נגד בעליהן. כיום, יש כ-2,200 גברים שנשפטו בגין מעשי אלימות נגד בנות זוגם. בשל בעיות תקציב, פחות משליש מן הגברים הללו זוכים לטיפול שיקומי. כ-50 אחוז מן הנשים המוכות מעדיפות לחזור לבעליהן האלימים. אותם גברים שאינם מטופלים מהווים פצצה חברתית מתקתקת. פרידה או גירושין אינם פותרים את הבעיה. למעשה, 45 אחוז ממקרי הרצח של נשים על-ידי בעליהן מתרחשים על רקע פרידה או גירושין. לאחר שאישה מוכה מגישה תלונה נגד בעלה הוא מורחק בהליך אזרחי לחלוטין, באמצעות צו הגנה לאישה שמוציא שופט. הבעל נדרש לעזוב את הבית לתקופה מוגבלת, ולאחר כמה שבועות הוא ראשי לחזור לביתו. במהלך שהייתו מחוץ לבית, במקרים רבים הוא מאיים על אשתו ועל ילדיו ומפעיל עליהם לחץ. לרוב, נותרות הנשים בבית בחוסר אונים ובהיעדר יכולת לשנות את מצבן.

מבחינת התפלגות מקרי האלימות, בשנת 2009 ניכרה ירידה במספר מקרי הרצח של נשים על-ידי בנות זוגן (7 נשים נרצחו לעומת 11 בשנת 2008). הייתה עלייה קלה באחוז התיקים שנפתחו בשל חבלה גופנית חמורה (7.7 אחוזים לעומת 7.3 אחוזים בשנת 2008). חלה ירידה בשיעור עבירות התקיפה (38 אחוז לעומת 41 אחוז ב-2008). בשאר התחומים: מעשי אונס (1.5 אחוזים), גרימת חבלה (5.5 אחוזים), אימים (22 אחוז), הפרת הוראה חוקית (20 אחוז) והטרדה טלפונית (2.3 אחוזים) – לא חל שינוי מהותי בשיעור התפלגות העבירות ב-2009 לעומת 2008.

טיפול, מניעה ואכיפה בהווה

כיום פועלים בארץ 13 מקלטים לנשים מוכות, אחד מהם מיועד למגזר החרדי ושניים למגזר הערבי. המקלטים הללו הופרטו, והם מנוהלים על-ידי עמותות ציבוריות שקיבלו רישיון לפעול בעקבות מכרז. כ-700 נשים נזקקות לשירותי הגנה במקלטים, ועמן עוד כ-1,100 ילדים. לטענת גורמי הרווחה, המענה מספק את הדרישה, ולרוב המקלטים אינם בתפוסה מלאה. מעבר לכך, פועלים כיום 84 מרכזים ויחידות לטיפול באלימות במשפחה. חלק מן המרכזים הללו מופעלים בשיתוף פעולה עם ארגוני נשים, ובראשם יצ"ו ונעמ"ת. ב-20 מן המרכזים יש טיפול מיוחד בעולים חדשים; 16 מרכזים מטפלים באוכלוסייה הערבית; שלושה מרכזים מטפלים במגזר החרדי; מרכז אחד פועל עבור הבדווים; ושני מרכזים קיימים עבור הדרוזים. נכון ל-2009, כעשרת אלפים איש מקבלים טיפול במרכזים הללו: שני שלישים מן הפניות הן של נשים, כ-27 אחוז מן הפניות הן מצד הגברים האלימים, ושאר הפניות הן של ילדים. הגברים המכים מגיעים למרכזים אלה לאחר שהם רואים כיצד נשותיהם אוזרות אומץ ומטפלות בעצמן, באופן שמוביל אותן לשינוי התנהגותי. חלק מן הגברים מופנים למרכזים אלה על-ידי המשטרה.

בשנים האחרונות החלה המשטרה להפעיל פרויקט "עובד סוציאלי משטרה" ברחבי הארץ. יש 11 תחנות משטרה בהן מופעל הפרויקט, שתכליתו אכיפה יעילה ומהירה כבר בעת הגשת התלונה. בשלב הראשון מפנים את הגבר המכה ואת האישה המוכה לטיפול מייד, כשיחס המשטרה וגורמי האכיפה והרווחה הוא לחומרה: כתב אישום מוגש עד 90 יום מזמן הגשת התלונה; מתבצע מעצר עד תום ההליכים; ומתנהל שיתוף פעולה הדוק עם משרד הרווחה הן בתחנות המשטרה והן בישיבות הוועדה הבין-משרדית. כל מקרה רצח של אישה בידי בעלה נבדק על-ידי המשנה למנכ"ל משרד הרווחה, ונבחן טיב הממשק בין הגורמים השונים. המערך המשטירתי מפעיל כיום כ-200 חוקרים, וניכר מאמץ רב בניסיון לגרום לנשים להתלונן על בעליהן, על מנת לייעל את האכיפה ואת ההרתעה וכדי להפוך את הטיפול בנשים מוכות לייעיל יותר. ניתן לומר, עם זאת, כי על אף המאמצים לגרום לנשים להתלונן, רובם המכריע של המקרים בהם נרצחות נשים הם אלה שבהם לא הוגשו קודם לכן תלונות נגד הבעלים המכים.

ישנה תוכנית להקמת מקלט מסוג חדש לנשים מוכות, כזה שיתפקד כ"קהילה שיקומית", ובמסגרתו נשים מוכות שבאות מרקע סוציו-אקונומי קשה ואשר מחליטות להתגרש, תזכינה ביחידת דיור ותוכלנה לרכוש מיומנויות חברתיות שתאפשרנה להן להשתלב בחברה.

המלצות לפעולות עתידיות לטיפול בבעיית האלימות במשפחה

1. המלצות בתחום ייעול התיאום ושיתוף הפעולה בין הגופים המטפלים

- אחת הבעיות המרכזיות בתחום זה הנה היעדר טיפול מספיק בגברים אלימים. כלל הגורמים המעורבים בנושא סבורים כי אין צורך בתיקוני חקיקה לשם מתן טיפול לגברים אלימים במסגרת הליכים פליליים. ואולם, קיים צורך בתיקוני חקיקה על מנת להרחיב קבלת הסכמה לטיפול על-ידי גברים אלימים במסגרת צווי הגנה לפי החוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א – 1991 (להלן: החוק). התברר כי בתי המשפט אינם עושים שימוש רב בסמכותם הקבועה בסעיף 2א לחוק לפיו הם רשאים להורות לגבר האלים (המחויב על-פי צו הגנה) להתחייב לכך שיקבל טיפול. כמו כן, בתי המשפט אינם מקיימים מעקב אחר צווי ההגנה שהוצאו, והזמן שבו מורחק הגבר האלים מביתו אינו מנוצל לצורך רתימתו להליך טיפולי.

גובשה הצעה לתיקון החוק ולפיה משניתן צו הגנה, ככלל יפנה בית המשפט את בני הזוג ליחידת הסיוע שבבית המשפט. יחידת הסיוע תמליץ לבית המשפט האם המחויב על-פי הצו (כלומר, הגבר האלים) מתאים לקבלת טיפול. בית המשפט יוכל להורות על מתן התחייבות של הגבר לקבלת טיפול, בהתקיים תנאים מסוימים, ובהם הסכמתו של הגבר לטיפול, כפי שדורש החוק כיום. היה ויורה בית המשפט על מתן טיפול, ידווח הגורם המטפל לבית המשפט על התקדמות הטיפול כל שלושה חודשים וכן שבעה ימים לפני מועד פקיעת צו ההגנה.

מטרת התיקון המוצע היא להעלות את הסיכויים לקבלת הסכמה לטיפול מצד הגבר האלים, הן על-ידי קיום מפגש ראשוני עם גורם טיפולי והן באמצעות חובת דיווח על התקדמות הטיפול והשארת התיק פתוח, דבר שאמור לדרבן את הגבר להתמיד בטיפול. חשוב לציין בהקשר זה, כי מרבית גורמי המקצוע גורסים כי אין להסתפק בהסכמה גרידא של הגבר לקבל טיפול, וכי למעשה יש לכפות עליו לעשות כן בידיעה שאם לא יסכים לטיפול החלופה האפשרית היחידה תהיה מאסר. התניה מעין זו תוכל לשמש תמריץ להבעת נכונות מצד הגבר האלים לקבל טיפול.

התיקון המוצע מבוסס על ההנחה, הנסמכת על מידע מחקרי שהצטבר בנושא, שהמפגש או המפגשים הספורים עם בעל המקצוע הטיפולי, מעלים את הסיכויים לקבלת הסכמה לטיפול. יתר על כן, בעקבות המפגש ביחידת הסיוע ומתן ההמלצה, יוברר לבית המשפט, ככל הניתן כבר בשלב מוקדם, אם מדובר באלימות מצבית, באלימות מתמשכת או בהיעדר אלימות, ומהם הצעדים המתאימים להתמודד עם כל מצב ומצב.

קביעת חובת הדיווחים העיתיים לבית המשפט על התקדמות הטיפול והשארת התיק פתוח נועדו לדרבן את הגבר לקבל טיפול ולהתמיד בו. יצוין כי בהקשר של אלימות במשפחה קיימת הצדקה מיוחדת לקיום פיקוח ומעקב של בית המשפט, שכן מדובר במערכת יחסים רגישה, ובמקרים רבים האישה חוששת לחזור ולפנות מיוזמתה לבית המשפט. על כן, קיימת משמעות רבה לקיום פיקוח וביקורת יזומים מצד המערכת. כמו כן, האפקט של השארת תיק פתוח על הגבר האלים הוא חזק מאוד.

חרף התועלת הגלומה, כאמור, בתיקון המוצע, התיקון נתקל בקשיים תקציביים, שכן הוא מחייב הוספת תקנים ליחידות הסיוע ועל כן קידומו מוטל בספק.

2. המלצות בתחום הגברת האכיפה, ההרתעה והטיפול

- בעיה מרכזית בתחום זה היא שנשים רבות נמנעות מלפנות למשטרה ולהתלונן על הכאתן. שני פתרונות שהוצעו על-ידי אנשי המקצוע הם:

1. הקמת מרכזים משולבים למשטרה ולרווחה (אכיפה וטיפול) שמטרתם לתת מענה רחב לאלימות בין בני זוג, כדוגמת מרכזי ההגנה לילדים.

2. הרחבת פרויקט עובד סוציאלי משטרה. יש להצמיד עוד כ-50-55 עובדים סוציאליים לתחנות המשטרה ולהקצות לכך את התקנים הדרושים. זהו מהלך אופרטיבי שאפשר לבצעו באופן מיידי.

- באשר לבעיה שצוינה לעיל, ולפיה **לא ניתן טיפול הולם לגברים אלימים**, הרי שמעבר לצורך בטיפול משפטי וחקיקתי, יש להרחיב את שיטות הטיפול הקיימות כיום ולייעל את עבודת הגורמים המעורבים בדבר.
  1. פיקוח על עברייני אלימות במשפחה רצידיביסטים, קרי: מי שביצעו את העבירה שוב ושוב, אשר ריצו עונשי מאסר או הורשעו מספר פעמים בעבירות אלימות במשפחה במסגרת תוכנית פיקוח וטיפול כאשר אי-עמידה בתנאי הפיקוח תהווה עבירה פלילית, כדוגמת הפיקוח על עברייני מין.
  2. הגדלת מספר דירות קלט ומרכזי קלט לגברים מכים כדי למצוא פתרונות דוור, במקום הוצאת האישה והילדים ממסגרת ביתם. דירות הקלט הללו, שכיום נמצאות אך ורק בחיפה ובבאר שבע, מצויות הרחק מביתו של הגבר האלים באופן שמנתק אותו מסביבת חייו וממשפחתו ומצמצם את יכולתו לפגוע באשתו, לאיים עליה או להפעיל לחץ על ילדיהם המשותפים.
- בעיה קשה אחרת נוגעת **למתן טיפול לגברים אלימים בבתי הסוהר**. לא קיימות כיום מספיק תוכניות טיפוליות משמעותיות בבתי הסוהר. כמו כן, רמת ההיענות של אסירים השפוטים ועצורים בגין אלימות במשפחה נמוכה, בין היתר בשל הכחשה של הבעיה, או בשל תקופות מאסר קצרות. נראה כי יש מקום להוסיף ולבחון **מתן הטבות ותמריצים לגברים להשתתף בתוכניות טיפוליות במסגרת המאסר**, וכן לקדם קיום תוכניות טיפוליות בבית הכלא, על מנת לנצל באופן המיטבי את תקופת השהות של הגברים האלימים במאסר, ובכך להפחית את רמת אלימותם, בין אם כלפי בנות זוגם בהווה, ובין אם במסגרת קשרים אינטימיים עתידיים. אף הצעות אלה מחייבות היערכות תקציבית מתאימה.
- **בעיה נוספת היא מיעוט נשים נפגעות אלימות המשולבות בתעסוקה המניחה את הדעת עבורן**. נשים נפגעות אלימות המסיימות תהליך טיפולי במקלט לנשים נפגעות אלימות או במרכז לטיפול באלימות במשפחה, מדווחות על אי-תעסוקתן או תעסוקה חלקית בשל סירובו של הבעל כחלק משליטתו באישה או בשל רצונו לשלוט במקורות ההכנסה המשפחתיים. נשים מדווחות על היעדר השכלה מקצועית, המאלצת אותן לעבוד בעבודות מזדמנות ללא תנאים הולמים. מצבים אלה מייצרים תלות מקסימאלית שלהן בבן זוגן והן נאלצות להמשיך ולחיות עם בעל אלים הממשיך לשלוט בהן.

לאור האמור לעיל, יש לפתח תוכנית רבגונית בתחום התעסוקה, במסגרתה כל אישה נפגעת אלימות תוכל להסתייע בהתאם למצבה. זאת, כדי לאפשר לה עצמאות כלכלית שתחזק את ביטחונה העצמי. על התוכנית לכלול:

  - א. אבחון תעסוקתי.
  - ב. השלמת השכלת יסוד.
  - ג. העצמה תעסוקתית ורכישת מיומנויות תעסוקתיות וחברתיות.
  - ד. מימון הכשרה מקצועית.
  - ה. סיוע במציאת עבודה.

ו. מימון מעטפת שתסייע בהשגחה על הילדים בשעות שהאם בעבודה והילדים אינם במסגרת חינוכית, דהיינו מוקדם בבוקר או מאוחר אחר הצהריים כדי לאפשר לאימהות לעבוד במשרות מלאות.
- **מיעוט של גברים אלימים משולבים בטיפול להכחדת התנהגותם האלימה**. הטיפול באלימות במשפחה מחייב התייחסות לקורבנות, לקורבנות העקיפים ולתוקפים. זאת כדי להבטיח את הפסקת האלימות לאורך זמן. במציאות הישראלית ישנה חשיפה של האלימות על-ידי פנייה למשטרה, פנייה לגורמי הטיפול ו/או פנייה לבית המשפט לענייני משפחה לבקשת צו הגנה. נמצא שגברים אלימים אינם משולבים בטיפול מתוך יוזמה אישית, ולכן מספרם מועט. הטיפול באישה בלבד יכול להקל ולשפר את מצבה אך כל עוד הבעל האלים לא משולב בטיפול היא סובלת מפחדים ומחששות, ועדיין קיים סיכון שהאלימות תימשך. כדי להבטיח את הפסקת האלימות ולהפחית את רמת המסוכנות בה נשים חיות יש להגדיל באופן משמעותי את מספרם של הגברים האלימים שישולבו בטיפול.

לכן, יש לייצר מנגנון שיחייב גברים להשתתף בתהליך שיוביל להפסקת התנהגותם האלימה. לצורך כך, יש לבצע שינויי חקיקה ולהקים שירותי יעוץ, לימוד וטיפול בגברים אלימים כדי לאפשר להם להפסיק את התנהגותם האלימה כלפי האישה הנוכחית או בת הזוג הבאה במקרי של גירושין.

שירותים אלה יכללו:

1. קבוצות לימוד דוגמת נהיגה מונעת – לימוד החוקים, נורמות התנהגות ועוד.
2. סדנאות טיפול שתעמקנה בהבנת האישיות הגורמת להתנהגות אלימה והמובילה אליה.
3. סדנאות שיקום שתסייענה לגברים הסובלים מבעיות נוספות כמו: אבטלה, התמכרויות ועוד.

• **מיעוט של ילדים החשופים לאלימות משולבים בטיפול.** הטיפול בילדים חשופים לאלימות הוא חשוב וחיוני הן עבור בריאותם הנפשית של הילדים והן כדי לשבור את המעגל הבין-דורי של אלימות במשפחה, שכן רבים מהילדים החשופים לאלימות הופכים להיות גברים אלימים כלפי בנות זוגם, כפי שחוו בבתיהם. למרבה הצער, מספר הילדים המטופלים הנו נמוך ביחס למספרם הכולל. לאור זאת, יש להציב יעד של טיפול בכל הילדים החשופים לאלימות - אלה שהוריהם מטופלים ואלה שהוריהם אינם במערכת טיפולית, אך ידוע שיש אלימות בין ההורים. הטיפול בילדים חשוב למענם ויכול לשמש קטליזטור להורים לקחת חלק בטיפול.

שמות הילדים נמצאים במאגר של המטפלים בהורים, במאגר של המשטרה לגבי אלה המגישים תלונה, ובמאגר של בתי המשפט לענייני משפחה בבוא האם לבקש צו הגנה. מדובר באלפי ילדים החשופים לאלימות אשר שמם ידוע..

ג. אלימות בקרב בני נוער

נתונים, פעולות אכיפה וכשלים ביצועיים

ניתן לומר כי מאז שנת 2004 ניכרת מגמה של התייצבות ואף ירידה קלה בהיקף עבירות בקרב בני נוער (קטינים עד גיל 18). מדי שנה נפתחים כעשרת אלפים תיקים נגד בני נוער בגין אלימות. גורמי האכיפה פועלים על-פי מערכת חוקים שונה בתכלית מזו המוחלטת על מקרי אלימות בקרב בגירים, במטרה להוציא את בני הנוער ממערך הפשיעה והאלימות. השאיפה המרכזית היא למנוע מצב בו נער מוכה יהפוך בעתיד לגבר או לאב מכה כתוצאה מחוסר היכולת של גורמי הרווחה לסייע לו להתמודד עם הטרומה שחווה. נקודת מוצא נוספת היא שאלימות בקרב בני נוער היא לרוב, תוצר של אלימות, של סמים ושל עבריינות בתוך המשפחה. בדרך-כלל, נער אינו נשאב למעגל האלימות והפשע ללא גורמי רקע משפחתיים.

נגד נער שביצע עבירה ראשונה או ושנייה ייפתח תיק ט"מ (טיפול מותנה), הכולל אזהרה במשטרה והתייצבות לשירות מבחן ומעקב שבסופו התיק ייסגר אם יעמוד במבחן. קטין שנפגע במשפחה או על-ידי נער אחר, (פגיעה מינית, אלימות פיזית אחרת), נחקר על-ידי עובד סוציאלי של משרד הרווחה. הנתונים מועברים למשטרה, שמחליטה מה לעשות בעניינו של הנער הפוגע. כל הגורמים המעורבים בנושא מצביעים על היעדר משאבים נאותים להתמודדות עם נגע האלימות בקרב בני נוער. בהיעדר משאבים, הטיפול בנפגעים שעברו טראומה כתוצאה מאלימות שננקטה נגדם איטי, והורים רבים נמנעים מלהגיש תלונה לאחר שבנם נפגע. כיום, 900 חקירות ממתוונות לביצוע בשל מחסור בחוקרי ילדים.

רוב עבירות האלימות בקרב בני נוער מבוצעות במרחב הציבורי, קרי: ברחובות, בגנים ובפארקים ציבוריים. כשליש מן העבירות מבוצעות במוסדות החינוך. אף שחודשי הקיץ, בהם נמצאים התלמידים בחופשה מבתי הספר, נחשבים חודשים אלימים במיוחד, הנתונים מראים כי דווקא חודש יוני, זמן קצר לפני היציאה לחופשה, הוא החודש המועד ביותר לפורענות. על אף הנתונים הללו, טוענים הגורמים השונים כי שיתוף הפעולה בין המשטרה לבין מוסדות החינוך ומנהלי בתי הספר השתפר בצורה דרמטית בשנים האחרונות.

מן הנתונים המעודכנים עולה עוד, כי גילאי האלימות הדומיננטיים ביותר הם 15 – 17 וכי על אף מגמת ירידה באלימות בקרב נוער, בעיקר ממדינות חבר העמים ומאיתיופיה, מעורבותם במעשים פליליים, ובעיקר בתחום הרכוש ועבירות הסמים – הולכת וגוברת. נגע ההתמכרות לאלכוהול הפך בשנים האחרונות למכת מדינה של ממש. מבחינה זו, החוק אינו מקל על האכיפה ועל הטיפול, היות שאין כל איסור בחוק על קטין לשתות אלכוהול, ואת האיסור על רכישת אלכוהול עוקפים בני נוער בקלות בלתי-נסבלת. מצב של שכרות מחריף את הנטייה לאלימות, מרחיב את מעגל הקורבנות, ומוביל למעשי אלימות קשה כמו דקירות ורצח.

פרויקטים לטיפול באלימות בני נוער ולמניעתה בהווה

בשנים האחרונות, החלו גורמי אכיפת החוק לשתף פעולה בצורה הדוקה עם משרד החינוך, עם משרד הרווחה ועם משרד המשפטים בפרויקטים רבים שנועדו לצמצם את נגע האלימות בקרב בני נוער. פרויקט אחד כזה הוא "קד"ם" (קבוצת דיון משפחתי). פרויקט זה החל כפייולט והורחב לכל רחבי הארץ, לאחר שהסיכויים הסטטיסטיים שלו הוכחו במהלך מחקר מלווה כהצלחה בלתי-רגילה ודרמטית. בין היתר, מפגישים במסגרת זו בין הנער הפוגע לנער הנפגע. כאשר הראשון מבין את חומרת המעשה, יש לכך השפעה על התנהגותו בעתיד, והתהליך הטיפולי, לרוב, מוכיח עצמו. כמו כן, הוקמו עד כה שני מרכזי הגנה לנוער, האחד בירושלים והאחר בבית החולים תל-השומר, שתכליתם לספק מענה מידי לנער או לנערה שהם קורבנות עבירה מינית או התעללות. במרכז מסוג זה יושבים כל גורמי האכיפה והמניעה הרלוונטיים: חוקרי ילדים ונוער, גורמים רפואיים, עובדים סוציאליים וכדומה, שמטרתם להקל על קורבן ההתעללות את סבלו הרב ולזרז את הטיפול במקרה שלו.

באשר לנער הפוגע, גם בעניינו נדרש טיפול מידי. לרוב, נוטים חוקרי משטרה להפנות את מבצע העבירה לשירות מבחן, ועובר זמן רב עד שתהליך הענישה מגיע לכלל מיצוי, וההכרה בקרב אותו נער פוגע, לפיה הוא ראוי לעונש, הולכת ומתמסמת. אחד הפרויקטים שנועדו להתמודד עם בעיותיהם של הנערים הפוגעים, במטרה לסייע בשיקומם, הוא פרויקט "סיכויים", שבמסגרתו לנער שנעצר על-ידי המשטרה מוצמד כבר בתחילת התהליך סטודנט שמשמש מעין "אח בוגר", ומתפקד כאיש הקשר בין הנער לבין שירות המבחן. במרבית המקרים, הנערים הללו אינם חוזרים שוב לפשיעה. במסגרת הפרויקט, המתקיים בפריסה ארצית בכ-30 ישובים, הסטודנטים מקבלים מלגה, שעל מימונה אמונים הממשלה וארגונים לא-ממשלתיים. השיתוף הפעולה בין המשטרה לבין משרד הרווחה בעניין הטיפול בנערים אלימים ובשיקומם הדוק ביותר.

משרד החינוך, באמצעות אגף השירות הפסיכולוגי היעוצי (שפ"י), גיבש במשך חמש שנים תוכנית למניעת אלימות, שהפכה בשלוש השנים האחרונות לתוכנית המובילה של המשרד בתחום. תוכנית זו נהנית מתקציב נכבד, והיא מופעלת ב-1,300 בת-ספר. תכליתה של התוכנית היא "חיזוק כוחות", באמצעות שימוש בפסיכולוגיה חיובית, ו גיוס מנהלי בתי-הספר וצוות ההוראה יחד עם התלמידים וההורים, במטרה להציב גבולות ברורים ולפתח מערכות יחסים בתוך מוסדות הלימוד שיובילו למניעת אלימות. ההנחה היא שנער שיצליח למצוא לעצמו מטרות בחיים, תעסוקה בעלת ערך, או אפיק להתקדמות בתחום הספורט למשל, יימנע מהידרדרות לאלימות מתוך תחושה של הערכה עצמית גבוהה והכרה ביכולתו להצליח בחיים. עד כה, ניכרת ירידה של כ-50 אחוז ברמת האלימות בבתי-הספר שבהם הופעלה התוכנית.

תוכנית "עיר ללא אלימות"

תוכנית חשובה אחרת שמיושמת בפריסה חלקית ברחבי הארץ, ואשר אמורה להתרחב בצורה משמעותית יותר החל בשנה הקרובה היא תוכנית "עיר ללא אלימות". מדובר במודל עבודה להתמודדות עם כל סוגי האלימות ברמה העירונית ובצורה מערכתית המודל מתבסס על שיתוף פעולה בין גורמים ממגזרים שונים תוך גיוס כל המערכות המתמודדות עם נושא האלימות, קרי: חינוך, רווחה, משטרה ובריאות. מודל "עיר ללא אלימות" יושם משנת 2004 בעיר אילת, והורחב משנת 2006 ל-12 רשויות מקומיות. בשנת 2009 החליטה הממשלה ליישם מודל זה בכל רחבי הארץ, והשנה צפויות להיכלל בו 79 רשויות, מהן 26 המשתייכות למגזר הלא-יהודי. לתוכנית זו הקצתה הממשלה סכום של 75 מיליון ש"ח מתקציבה, והתמיכה בה נתפשת על-ידי הגורמים הממשלתיים המעורבים בתוכנית כהצהרה של המדינה, לפיה היא רואה משנה חשיבות ברמה הלאומית לטיפול בנושא האלימות.

נקודת המוצא של תוכנית "עיר ללא אלימות" היא "אפס סובלנות" כלפי אלימות. כמו כן, נטען כי יש להחזיר את הסמכות לידי המבוגרים האחראיים לילדים ולבני הנוער. בניגוד לתפישות שקיימות בקרב גורמי חינוך, תוכנית "עיר ללא אלימות" מתבססת על העיקרון המנחה, שלפיו על מנת לייצר תהליכים פדגוגיים ולאפשר דיאלוג ולימוד כישורי חיים, הילד צריך קודם כל להרגיש בטוח, ולפיכך נדרשים סדר ואכיפה משמעתית בכל מערכת החינוך ללא יוצא מן הכלל. במסגרת המודל מותאמת סדרת כלים מובנית לכל עיר ועיר, והאמצעי העיקרי לטיפול בבעיית האלימות הוא יצירת הסכמות ושיתוף פעולה נרחב בין כל הרשויות וגורמי האכיפה והטיפול, תוך הבנה שלכל ישוב יש היתכיים, הבעיות וגורמי הסיכון הייחודיים לו, המצריכים התייחסות שונה ופרטנית לגופו של כל מקום. מטה הכולל את גורמי האכיפה, הרווחה והחינוך, בראשות מנכ"ל הרשות המקומית, מתכנס על-בסיס עתי, ומשמש פורום לתיאום ולמעקב אחר פניות האזרחים. בכל רשות מקומית יש גורם אחד שקולט את דיווחי האזרחים ומבצע הערכה ראשונית על מנת לנווט את הפניות הללו להמשך טיפול.

לבנת היסוד בתוכנית זו היא הרמה המוניציפאלית, ועל כך יש הסכמה בין אנשי המשרד לביטחון הפנים לבין גורמי החינוך בצוות. ראש עיר נחוש, מנהיג אמיתי, הוא הגורם החשוב ביותר ביכולת להניע תהליכים ברמה המקומית. התוכנית אינה מכילה תפישה חינוכית גרידא, ואין היא באה למלא את מקומם של התכנים החינוכיים בתוך בית הספר. תומכי התוכנית סבורים, כי "עיר ללא אלימות", יחד עם משטרה לאומית חזקה, עם שיטור עירוני – ולא משטרה עירונית – שיכול להתמודד עם הביטחון האישי של האזרח – עשויים לספק תוצאות טובות לאורך זמן. אף שיש עדיין פערים חקיקתיים בתחום ולמרות הקושי בשיתוף פעולה יעיל בין הגורמים המעורבים, מרבית הערים הנוטלות חלק בפרויקט הגיעו להישגים חשובים בהפחתת שיעור האלימות והפשע בתחומן.

חשוב לציין, כי על אף הצלחתם היחסית של פרויקטים מסוגם של אלה שנידונו כאן לעיל, ישנה הסכמה רחבה בין הגורמים השונים, לפיה אחת הבעיות המרכזיות הנה בתחום החקיקה והקצאת המשאבים לטיפול בסוגיית האלימות. לפני כשנה עבר בכנסת תיקון לחוק הנוער, ובימים אלה עמלים על תיקון נוסף. ואולם, הבעיה טמונה בתקציב למימון הוצאתו לפועל של החוק, היות שלמעשה כל מרכיב בחוק שנדרש כסף לשם מימושו הוצא מן החוק. וכך, אין כל התייחסות לצורך להקים בתי משפט מיוחדים לנוער, ואין כל אמצעים תקציביים להפעלת תוכניות לשיקום ולמניעה. ניתן לומר באופן חד-משמעי כי משרד האוצר מנע כל אפשרות ליישם את החוק בצורה יעילה. ועדות שמקימה הממשלה לטיפול בנושא האלימות ככלל קמות חדשות לבקרים, אך אין כל גורם מתכלל שייתן את הדעת על הצורך לספק מענה כולל ברמה הלאומית. עבודת חקיקה של שנים יורדת לטמיון כאשר לא נמצא התקציב למימוש החוק בפועל.

חינוך מול אכיפה ומניעת אלימות: סדרי עדיפויות ומדיניות לאומית

באשר למתח שבין גבולות, אכיפה והרתעה לבין חינוך והמהות החינוכית, גם גורמי החינוך סבורים כי גבולות הם הכרח. לא ניתן לקיים מערכת חינוכית או אזרחית כלשהי ללא גבולות ברורים. אבל, לדברי אותם גורמים, גבולות אינם הדבר החשוב ביותר. לעומת זאת, המעשה הכיתתי הכרחי וחשוב גם יחד. במישור המדינתי הלאומי, כשם שמשטרה חזקה היא דבר חשוב ביותר, חשוב להבין כי ללא מנהיגות וחזון לאומי ברור וסוחף תלך האלימות ותגבר. מאז קום המדינה ועד היום התרחש תהליך מסוכן: המבוגר המחנך הפך למלמד גרידא, למורה. אט-אט שעות החינוך בבית הספר הלכו והצטמצמו וההישגים הלימודיים נעשו חשובים יותר ויותר. מורה למתמטיקה, למשל, מביט בתלמיד שמולו דרך עיניים צרות של מורה למתמטיקה. אין הוא מביט בילד כמכלול, כשלם. המחנך מסתכל על הילד כשלם ורואה את נקודות החוזק שלו, כמו גם את נקודות החולשה שלו, וחושב כיצד ניתן לחזק את הילד. ההידרדרות לאלימות היא תוצאה של ניכור גובר והולך בתוך מערכת החינוך פנימה בין המורה לתלמיד, במקביל להתרופפות הגבולות בתוך החברה ככלל. לפני מספר שנים החל לפעול בעיר בת-ים פרויקט חינוכי תחת הכותרת "בת-ים עיר חינוך", שבמסגרתו מתחילים התלמידים את היום לא עם מקצועות הלימוד הרגילים אלא עם "מעגלי בוקר", כאשר הילד מגיע לכיתה ושואלים אותו מה שלומו וכיצד הוא מרגיש. בתהליך מאוד הדרגתי נבנתה תוכנית של מציאת אזורי חוזק לכל תלמיד בעיר. או-אז, נעשה חיבור בין השלב הפורמאלי לשלב הבלתי-פורמאלי של החינוך, מבוקר עד ערב, כאשר המחנכת נמצאת בקשר גם עם מדריך גלישת הגלים של התלמיד, לדוגמה. לכל בית ספר בעיר הוצמד עובד סוציאלי. כמו כן, נעשה חיבור מקיף עם המערכת המשטרתית. כתוצאה מן התהליכים הללו, ירדה רמת האלימות בעיר בצורה דרסטית, בשיעור של כ-70 אחוז בתוך 6 שנים.

לדברי גורמי החינוך, זוהי שגיאה חמורה ליצור פרויקטים הנושאים בכותרתם את המונח "מניעת אלימות", היות שכותרת זו משדרת לנוער: 'אנחנו יודעים שאתם מועדים לפורענות ולאלימות, ואנחנו מונעים מכם להיות אלימים'. זוהי מעין נבואה שמגשימה את עצמה. לעומת זאת, אם מציבים חזון שלם לעיר, כפי שנעשה כיום בטבריה, מצליחים לעבוד לא רק על אזורי החוזק של הילדים אלא גם על אזורי החוזק של העיר כולה. התוכנית של טבריה נקראת "עבר מצמיח עתיד", מתוך הבנה שחשוב מאוד לחבר את ילדי טבריה לעברה של העיר. בתוך המערך הזה פועלת גם תוכנית "עיר ללא אלימות", שגם גורמי החינוך מסכימים שהיא חשובה מאוד ואף הכרחית.

חשוב לציין, כי היכולת ליצור דבק ולכידות בין הקהילה לבין החזון תבטיח את עתידה של מדינת ישראל. באשר לטענות שעולות חדשות לבקרים בדבר צמיחתו של דור צעיר שונה בתכלית מן הדורות שקדמו לו, דור ששפתו דלה, שחושב אחרת, כותב אחרת, מדבר אחרת, מתנהג אחרת, אנשי החינוך סבורים כי מאז ומעולם היו פערי דורות, אבל יש לזכור שהעולם ננס לקצב שינויים מדהים, ילדים נחשפים לעולם טכנולוגי עם אינסוף אפשרויות. במפגש עם אנשי החינוך וההוראה יש לילדים כיום תחושה של חוסר רלוונטיות, היות שתהום מפרידה בין שני הדורות הללו. על כן, לצד אכיפה ובניית תשתית הרתעה חשובים במיוחד חזון ומנהיגות לעת הזאת.

המלצות לפעולות עתידיות לטיפול בבעיית האלימות בקרב בני נוער

1. המלצות בתחום ייעול התיאום ושיתוף הפעולה בין הגופים המטפלים

- אחת הבעיות הקשות המתגלות כיום בתחום אלימות הנוער היא **אלימות בסביבה טכנולוגית**. האפשרויות הרבות הנפתחות מדי יום להיעזר בטכנולוגיה להעלות לאתרים ברשת חומר פוגעני (צילומים, התבטאויות, סרטים) המשפילים את הזולת – פותחים זירה נוספת לביטוי אלימות כמעט בלתי-מוגבלים. תחום זה מתגלה בימים אלה בקרב גורמי חינוך ואכיפה כזירת פעולה חדשה ומורכבת למדי שההתמודדות עמה מחייבת שיתוף פעולה הדוק בין כל הגורמים המטפלים בתחום האלימות וכן לימוד מדוקדק, על מנת לתת מענה משפטי, הסברתי וחינוכי הולם. הפתרון **מצריך שילוב של חינוך, הסברה ומניעה. יש להרחיב את הדיון הערכי על אודות השימוש באינטרנט כזירה פוגעת**. יש לעודד בני נוער לפתח אמפתיה לזולת ואחריות לעזור גם כאשר הפגיעה במישור הווירטואלי. יש לבדוק ביתר שאת אפשרויות לחקיקה שתחייב מנהלי אתרים להוריד תכנים פוגעניים מתוך האתרים, בהתבסס על ההנחה שהמרחב הווירטואלי פרוץ כיום כמעט לחלוטין ונגיש לכל אדם בכל גיל.
- תופעת **צריכת האלכוהול בקרב בני נוער** הפכה למכת מדינה של ממש בשנים האחרונות, כשהטיפול המשטרתי בנושא אינו יכול להתנהל ביעילות כל עוד צריכת האלכוהול על-ידי קטינים אינה אסורה על-פי חוק. יש ליישם את **התוכנית הלאומית** שמובלת על-ידי הרשות למלחמה בסמים ואלכוהול במשרד לביטחון הפנים, ובתחום האכיפה על-ידי מחלקת הנוער בחטיבת החקירות. התיקון הצפוי לחוק בנושא זה יאפשר למשטרה ליטול את הסמכות לידיה ביתר שאת, אך יש לדאוג לכך שזמינות האלכוהול תצמצם ושהפיקוח יהיה יעיל יותר. לשם כך נדרש תיאום יעיל ומוצלח בין גורמי האכיפה.
- בשל מגבלות חוקיות ונהליות, **לא מתאפשר שיתוף מידע בין הגורמים המוסמכים העוסקים בנוער** (רווחה-חינוך-משטרה-בריאות) וכתוצאה מכך, לא מנוצל כל הידע שנצבר לטובת הטיפול באותם קטינים הנמצאים בסיכון, אם בשל היותם נפגעי עבירות חמורות ואם בשל היותם קטינים המעורבים בפלילים. כמו כן, במקרים רבים יש בזבז משווע של משאבים כשאותו ילד/נוער מטופל על-ידי כמה וכמה גורמים. לעיתים קרובות, הורים אינם יודעים לאיזה גורם עליהם לפנות, ותיקים נופלים בין הכיסאות ללא תכלול ראוי ונכון בין המשרדים הרלוונטיים. על כן, **יש לבצע תיקוני חקיקה ונהלים על מנת לאפשר שיתוף במידע פרטני בין גורמים מוסמכים** (רווחה-חינוך-משטרה-בריאות), על מנת להכווין את הטיפול הפרטני בקטינים, לרבות הפניית משאבים מתאימה. יש לציין כי בתחום הפשיעה המאורגנת נמצאו כלים משפטיים שמאפשרים העברת אינפורמציה בין גופים. הפתרון הראוי ביותר הוא מעין "שולחן עגול" שיקלו את כל הגורמים המטפלים בשיתוף עם הגורמים העירוניים והיישוביים הרלוונטיים. מטבע הדברים, יש לשמור היטב על צנעת הפרט, במיוחד כאשר אמורים הדברים לגבי ילדים ונוער. ובכל זאת, צוות קצר מועד שיקלו את היועצים המשפטיים של המשרדים הממשלתיים הנוגעים בדבר יוכל להגיע לפתרון הסבך המשפטי והחקיקתי בתוך כחודשיים. אין כל סיבה שהפרוצדורה המופעלת בהתמודדות עם ארגוני פשיעה לא תופעל גם בהתמודדות עם אלימות בני נוער.

2. המלצות בתחום הגברת המודעות והאחריות הקהילתית וההורית

- בעיה שגורמי הרווחה והחינוך מתקשים להתמודד עמה היא קיומו של **סיכון להתנהגות אנטי-חברתית ותוקפנות כבר בגיל הילדות המוקדמת**. סיכון זה יכול להתפתח על רקע חסרים במסוגלות הורית וקושי ליצור יחסי חום ותמיכה עם הילדים, בשל מאפיינים אישיתיים של הילדים או בשל שילוב בין השניים. פתרון אפשרי הוא **איתור וזיהוי ילדים בסיכון כבר בגיל הצעיר ושילוב הוריהם בתוכנית**. מדובר בתוכנית בשם **The Incredible Years**, שהיא תוכנית לימודים מובנית להורים, לגנות ולתלמידים. תוכנית זו מכוונת ללמד הורים וגנות לקדם התנהגות פרו-חברתית ולהפחית בעיות התנהגות בקרב ילדיהם על ידי הוראה של פרקטיקות הוריות ומוריות אפקטיביות. התוכנית עושה זאת באמצעות שימוש בצפייה בקלטות המתארות סיטואציות משפחתיות שונות, דיון באותן סיטואציות, עידוד ההורה לאמץ גישות חינוכיות חדשות כלפי הילד ומתן ידע. אנשי המקצוע הבאים במגע עם הקבוצות מקבלים הדרכה צמודה. התוכנית מלווה גם את הגנות של הילדים בהדרכה. התוכנית יושמה באוכלוסיות ממוצאים שונים, בארצות הברית ובאירופה. התאמה של התוכנית למציאות הישראלית מתבצעת בימים אלה

ביזמה של האוניברסיטה העברית ובשיתוף פעולה עם השירות הפסיכולוגי חינוכי במשרד החינוך. בארץ התוכנית מכונה "התקשרות" (הורות תומכת קשר ותקווה).

- בעיה אחרת היא **התנהגות אלימה כביטוי לתסכול, לדימוי עצמי נמוך ולהיעדר תקווה**. אחד הפתרונות המוצעים הוא **יצירת מסגרות ברמה היישובית שיאפשרו לבני נוער פעילות של מעורבות, פעילויות ספורט, מסגרות של תרומה לזולת ועיסוק בשעות הפנאי**. פתרון זה יוצא מתוך הנחה כי חשוב לספק לבני הנוער חוויות הצלחה בתחומים נוספים על תחומי הלימוד, חוויות של עשייה משמעותית, תחושת גאווה בשל היכולת לעזור לאחרים ומסגרת מובנית למפגש חברתי בין-אישי. חוויות אלה תחזקנה את הדימוי העצמי, תבססנה תחושת משמעות ומטרה ובכך תגברנה רגש חיובי שהוא אחד מהמרכיבים החשובים ברווחה נפשית. פתרון זה מיושם כיום באופן חלקי ביותר בשל היעדר תקציבים ראויים.

3. המלצות בתחום הגברת האכיפה, ההרתעה והטיפול

- דעת מיעוט בצוות החשיבה גורסת כי המגמה בתחום הטיפול באלימות בקרב בני נוער צריכה לכלול החמרת הענישה נגד הנערים הפוגעים. ככלל, לטענת אותו גורם, יש ליצור הבחנה בקרב קטינים בין גילאי 12-16 לבין גילאי 17-18, היות שלא ניתן להתייחס באותם כלים לילד בן 12 וחצי ולנער בן 17 וחצי. ככלל, יש למנוע הוצאת נערים פוגעים, במיוחד במקרים של רצח, לחופשות (מקרה רוצחי דרק רוט ז"ל כתמרור אזהרה). כמו כן, יש לחדול מלהסתיר את פניהם של אותם קטינים פוגעים, ודאי כאשר מדובר בבני 17 ומעלה שמבינים היטב את חומרת מעשיהם. כמו כן, אותו גורם סבור כי אין לאפשר לעובד סוציאלי לטפל בבני נוער אלימים, ומציין כי לשם הרתעה יעילה יש להפגיש את הנער הפוגע בראש ובראשונה עם שוטר. פעמים רבות נתקלים בנערים אלימים שלועגים לעובדים הסוציאליים ומתייחסים אליהם בזלזול, בעוד שמפגש ראשוני עם שוטר עשוי להרתיע ולהפחיד את מבצע העבירה. המלצה נוספת היא להימנע מביצוע עסקאות טיעון במקרים של עבירות בקרב בני נוער, היות שיש בכך כדי להקל ראש בחומרת המעשה. כאמור לעיל, תפישת עולם זו אינה מקובלת כיום על מרבית אנשי המקצוע בתחום הטיפול באלימות.

- אחת הבעיות המרכזיות בתחום זה הנה **אי-שמירת עיקרון רצף האכיפה בטיפול בקטינים עוברי חוק ונפגעי עבירה**. כיום קטינים עוברי חוק הנחקרים במשטרה ממתנים זמן רב מאוד למענה הטיפולי שלהם משירות המבחן לנוער. בנוסף, קטינים נפגעי עבירה ממתנים זמן רב מאוד לחקירת ילדים, וקטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית המבצעים מעשי עבירה כמעט שאינם מטופלים על-ידי פקיד סעד לחוק הנוער. המתנה זו של קטינים עוברי חוק ונפגעי עבירה נובעת ממחסור גדול בקציני מבחן לנוער, בחוקרי ילדים ובפקידי סעד לחוק הנוער. המתנות אלה לחוות דעת ולהמלצות להמשך טיפול יוצרות עיכוב משמעותי בסיום הליך הטיפול המשטרתי וקבלת החלטה לגבי המשך ההליך הפלילי. עיכוב זה לא רק שיש בו כדי לסכל את החקירה, אלא שיש בו כדי להוות פגיעה קשה לעיתים בקטינים עצמם ובפרט באלה שנפגעו. ישנם כמה פתרונות שניתן ליישם בהקשר זה:

1. **שיפור הרצף בין האירוע הפלילי לבין התגובה האכיפתית, השיקומית והטיפולית** צריך להיעשות במגמה להביא לצמצום המקסימאלי האפשרי של משך הזמן הנדרש למעבר בין החוליות המרכיבות רצף זה, הן בראייה של טובת החקירה והן בראייה של טובת הטיפול בנפגעים ובקטינים עוברי החוק.

2. **המשך פיילוט משטרה-שירות מבחן לנוער** והרחבתו לתחנות נוספות, תוך גיבוש נוהל עבודה ארצי לכל תחנות המשטרה וקציני המבחן לנוער. יעילותו של הפרויקט הוכחה גם במבחן הרצידיביזם וגם במבחן השתלבות מוצלחת של הנער הפוגע בפעילות טיפולית לאורך זמן בבית הספר ובסביבתו החברתית הקרובה (האם חזר להסתובב בחברת הנערים שהשפיעו לרעה על התנהגותו, אם לאו). כמו כן, ניתן להבחין בשינוי חשוב במעטפת הביתית והמשפחתית המקיפה את הנער בעקבות הטיפול.

3. **המשך פיתוח מודל מרכזי ההגנה לילד**.

4. **בחינת נושא איש התקנים והצורך בהוספת תקנים**, לקציני מבחן, לחוקרי ילדים ולפקידי סעד לחוק הנוער.

- בעיה דחופה ומיידית שעמה מתקשות הרשויות הרלוונטיות להתמודד הנה **המחסור החמור בעובדי נוער ובפקידי סעד**. יש להגדיל את מספר התקנים שמקבל משרד העבודה והרווחה עבור העסקת עובדי הנוער ושל פקידי

הסעד, כי בפועל יש נערים וילדים רבים שכלל אינם מטופלים, לא בשל חוסר רצון אלא משום שחסרים עובדים סוציאליים. גם גורמי משטרה טענו, שאם יש לבחור בין תוספת חוקרי נוער לתוספת עובדים סוציאליים – אזי יש לבחור באפשרות השנייה.

- נושא נוסף שהועלה במהלך דיוני צוותי החשיבה הוא סוגיית הפיצוי הכספי לקטינים נפגעי עבירה. נטען כי על המדינה לדאוג, בין היתר, למתן הכסף כחלק ממחויבותה לבני הנוער הללו. המדינה היא שצריכה לתבוע את הנער הפוגע. הצעת החוק לגבי נפגעי עבירות רצח חייבת לכלול פיצוי לקטינים, סעיף שלא נכנס להצעה בגלל בעיה תקציבית.

ד. המודל הניו יורקי למאבק באלימות

כמו ישראל, גם העיר ניו יורק נאלצה להתמודד בשנים האחרונות עם גלי הגירה גדולים, עם צמיחה מתמדת בשיעור האוכלוסייה ועם שינויים חברתיים וכלכליים – כולם גורמים רבי-השפעה על שיעור הפשע והאלימות. הלך המשמעותי הראשון של משטרת ניו יורק מן המאבק שניהלה בשנים האחרונות באלימות הוא שכדי להצליח יש להקצות משאבים ראויים. גם כאשר ניצבים בפני משבר כלכלי, צריכה להיות מחויבות להוצאה תקציבית ראויה על ביטחון הציבור.¹ מעבר להיותה העיר הגדולה ביותר בארה"ב, נחשבת ניו יורק כיום גם לעיר הגדולה הבטוחה ביותר במדינה.

לא כך היה המצב תמיד. בשנת 1990 בוצעו 2,245 מקרי רצח, פי חמישה יותר ממספר מקרי הרצח כיום, אף שאוכלוסיית העיר הייתה קטנה יותר במיליון נפש מאשר כיום. בתגובה למקרי רצח ואלימות קשים נגד עוברי אורח חיים מפשע הורה ראש העיר דאז, דיוויד דינקינס, למשטרת ניו יורק לערוך מחקר משאבים מקיף על מנת לעמוד מקרוב על המבנה הארגוני של משטרת ניו יורק ובכדי לקבוע מהו מספר השוטרים הנדרש כדי להיאבק בפשיעה ובאלימות כראוי. המחקר הוביל למסקנה שנדרשה תוספת של 7,000 שוטרים. המשטרה זכתה לתוספת השוטרים הזו בזכות העלאת מיסים שנדרשה לצורך זה. שלא במפתיע, הגידול המשמעותי במצבת כוח האדם במשטרת ניו יורק הוביל לירידה דרמטית והיסטורית בהיקף הפשיעה בעיר, הנמשכת גם כיום. מאז שנת 2001, כאשר משטרת ניו יורק נטלה על עצמה גם את נושא הלוחמה בטרור, נרשמה ירידה של כ-35 אחוז בהיקף הפשיעה בעיר.

אך כמות השוטרים לבדה אינה גורם מספיק לשם מאבק בפשיעה. יש לאמץ גם אסטרטגיות נכונות, במיוחד כאשר המשבר הכלכלי הגלובלי אינו מאפשר גיוס כוח אדם למשטרה, קל וחומר כאשר משטרת ניו יורק נאלצת להתמודד עם צמצום משמעותי של למעלה מ-6,000 שוטרים במצבת כוח האדם המשטרתית של העיר. כיצד, אם כן, מדכאים את היקף הפשיעה בנסיבות שכאלה? משטרת ניו יורק מיקדה את משאביה בתוכניות דוגמת Operation Impact. פעמיים בשנה, כאשר מסיים מחזור נוסף של שוטרים את הכשרתו באקדמיה לשוטרים, מופנים מרבית השוטרים הללו ל"זירות השפעה" (impact zones). מדובר באזורים נבחרים הנחשבים מועדים לפורענות, כאלה ששיעור הפשיעה בהם גבוה במיוחד. השוטרים החדשים מתלווים לשוטרים מנוסים שמפקחים על עבודתם ומסייעים בהכשרתם. בעבר נפרסו השוטרים בצורה שווה למדי בין חלקיה השונים של העיר. חלוקה שוויונית מקנה שקט פוליטי, אך כדי ללחום בפשיעה יש להציב את הפוליטיקה בצד. התוכנית הני"ל פועלת היטב. שיעור האלימות ירד בסדר גודל של עד 40 אחוז בכל אחת מקטגוריות הפשיעה. תוכנית זו משולבת באסטרטגיות אקטיביות נוספות, כמו תשאול אזרחים באשר לפשיעה באזור מגוריהם או מעצר אנשים שנחשדים כמי שנושאים נשק באופן לא-חוקי. מדיניות זו ספגה ביקורת, אך מחקרים עצמאיים הראו כי הציבור סבור שהתנהלות המשטרה בהקשר זה הנה הוגנת. הוכח כי שיטה זו מצילה חיים. אלפי כלי נשק בלתי-חוקיים נתפסו על-ידי המשטרה במסגרת זו.

תשומת לב רבה ניתנת גם לפשיעה בעצימות נמוכה יותר, למשל: שתיית אלכוהול, זנות וציורי גרפטי, הפוגעת באיכות החיים של תושבי העיר ומובילה למעשי פשיעה חמורים יותר. משטרת ניו יורק אינה מוכנה לסבול מעשים מעין אלה. ישנה יוזמה שנקראת Operation Clean Sweep ששמה לה למטרה לטפל באזורים ספציפיים ברחבי העיר בהם רמת הפשיעה גבוהה במיוחד. במהלך שמונה השנים האחרונות הוצאו 650 אלף צוים ובוצעו 67 אלף מעצרים נגד מעשי פשיעה מן הסוגים הללו. כמו כן, נעשה שימוש בטכנולוגיות חדישות כדי לשנות את הדרך שבה חוקרים פשיעה. לדוגמה, בשנת 2005 הוקם מרכז

¹ מאחר שמדובר בעיר שגודל אוכלוסייתה כ-8.4 מיליון נפש (10 מיליון אם נכלול במניין זה גם את מספר האנשים המגיעים לעבודתם בניו יורק מחוצה לה מדי יום) משטרת ניו יורק היא הגדולה ביותר בארה"ב: 35 אלף שוטרים במדים בנוסף ל-15 אלף עובדים אזרחיים ממלאים את שורותיה. על אף הקיצוצים בכוח האדם שחלו בשנים האחרונות, עדיין מדובר במשטרה שגודלה בהיקפה פי 2.5 מהיקפה של משטרת שיקגו, השנייה בגודלה בארה"ב. יש בניו יורק פי שניים שוטרים לכל 1,000 בני אדם מאשר במשטרת של ערים גדולות אחרות במדינה (4.2 לאלף לעומת ממוצע של 2.2-2.5 לאלף בערים אחרות).

מיוחד שמתעד פשיעה בזמן אמת (a real-time crime center), שבלבו מאגר נתונים עם מיליארדי תיקים חסיים וגלויים. בלשי המרכז מקבלים שיחות מבלשים בשטח סביב השעון כדי לקבל מידע על חשדות למיניהם. בהסתמך על המידע, מבצעים הבלשים חיפושים מיידיים, שלפני כן היה צורך בבירוקרטיה סבוכה כדי לאשרם. כמו כן, מסתמכת המשטרה יותר ויותר על מצלמות על מנת לאתר פשיעה וטרור. בדרום מנהטן פועלת יוזמה חדשה לביטחון הציבור, במסגרתה חברות פרטיות העניקו למשטרה גישה ישירה לצילומים מתוך כ-2,000 מצלמות מעקב. מערך זה משתלב עם מערך נוסף של כ-1,000 מצלמות על מנת לקבל תמונה מלאה יותר על הפעילות באזור הסחר הפיננסי הרגיש. המשטרה מבצעת בקרה על הצילומים המגיעים מכל מצלמות המעקב בעיר במרכז מיוחד שהוקם לצורך זה. כמו כן, נפרסה מערכת וידיאו של כ-500 מצלמות מעקב במאות נקודות ברחבי העיר. אלה אינן מצלמות נסתרות, אלא מצלמות גלויות לעיני כל שממוקמות ברחוב בריש גלי בגובה רב יחסית ונושאות שלט NYPD (משטרת ניו יורק). מצלמות אלה הוכיחו את יעילותן לא רק בכל הקשור לפענוח אירועים בעת התרחשותם אלא גם – ובעיקר – כגורם הרתעה ממדרגה ראשונה.

אלימות במשפחה

12 אחוז מכלל מעשי הרצח בשנה שעברה בניו יורק היו על רקע של אלימות במשפחה, וכרבע מכלל מעשי הפשיעה היו על רקע זה. מדי שנה מטפלת משטרת ניו יורק בלמעלה מ-236 אלף קריאות חירום הנוגעות לאלימות במשפחה (648 קריאות מדי יום בממוצע). על כן, מעניקה משטרת ניו יורק תשומת לב רבה לנושא בכל רחבי העיר. 350 חוקרי אלימות במשפחה פועלים ברחבי העיר. בסיועו של צוות זה הצליחה משטרת ניו יורק לצמצם את היקף האלימות במשפחה בשיעור של 28 אחוז בשמונה השנים האחרונות, כולל ירידה של 40 אחוז בשיעור מעשי הרצח. אחת הדרכים לטיפול בבעיה היא באמצעות גידול משמעותי בהיקף ביקורי הבית של המשטרה בקרב קורבנות עבר של אלימות במשפחה. בשנת 2009 לבדה ביצעה משטרת ניו יורק למעלה מ-69 אלף ביקורים, גידול של 107 אחוז לעומת שנת 2001. בהתחשב במשאבים המקוצצים על הביקורים הללו להיות יעילים ככל הניתן. לכן, גם במקרים אלה פנתה משטרת ניו יורק אל הממד הטכנולוגי. בשנת 2009 הופעלה מערכת אוטומטית להערכת סיכונים לאלימות במשפחה. התוכנה האמורה סורקת בסיסי נתונים של משטרת ניו יורק כדי לאתר תקריות אלימות מן העבר, כולל תלונות ומאסרים. המערכת בודקת צווים, זימונים, רישיונות להחזקת אקדח וצווי הגנה. כל מקרה ומקרה מקבל ניקוד והערכה, באופן שמאפשר לאתר את בתי האב בהם הסיכוי לאלימות רצידיביסטית גבוה יותר. המשטרה פועלת גם בהיבט החינוכי, על מנת להסביר לציבור את חומרתה של אלימות בתוך המשפחה, החל במפגשים קהילתיים, דרך בתי ספר ומקלטים. מעורבות רבה יותר בתוך הקהילה מגדילה את הסיכויים להצלחה במניעת אלימות במשפחה ובטיפול יעיל בה.

אלימות בקרב בני נוער

אסטרטגיות דומות לטיפול באלימות במשפחה מופעלות גם במקרה של אלימות בני נוער. רבים מהנערים הצעירים שנעצרים הם כאלה שביצעו עבירות באופן חוזר ונשנה בעבר. לצורך טיפול בבעיה נחנכה תוכנית חדשה: The Juvenile Robbery Intervention Program. קציני נוער מבקרים בביתו של נער פוגע, מבהירים לו ולהוריו את חומרת האישום נגדו, ומציעים להפנות את הנער לשירותי רווחה. הם אף מקיימים ביקורי מעקב בבית המשפחה. המטרה היא לצמצם את ממדי הרצידיביזם ולהנחות את הנער הפוגע אל דרך הישר. כשהוחל בפרויקט זה, הנערים שהשתתפו בו ביצעו למעלה מ-100 מעשי שוד. שנה לאחר מכן, ירד מספר מעשי השוד בקרב קבוצה זו ל-20 בלבד. בעקבות הצלחת הפרויקט, הוחל ביישומם במקומות אחרים. ככלל, תכליתן של תוכניות הנוער היא לבסס יחסים טובים בין הקהילה לבין המשטרה. בשנת 2008 נחנכו שתי ליגות ספורט לנוער בחסות המשטרה, האחת לקריקט והאחרת לכדורגל. המשטרה ארגנה את המשחקים, וסיפקה את הציוד ואת המדיום לנערים. הליגות הללו נעשו פופולאריות במיוחד בקרב נערים מוסלמים, רובם כאלה שנולדו מחוץ לארה"ב והיגרו אליה עם משפחותיהם.

ניו יורק כקהילת מהגרים

סוגיית ההגירה מבהירה עד כמה החברה כולה, כולל המשטרה, צריכה להסתגל לשינויים חברתיים הנובעים מכניסת מהגרים למדינה. בניו יורק לבדה, 36 אחוז מהאוכלוסייה נולדה מחוץ לארה"ב. משטרת ניו יורק רואה בכך נכס. בשנת 2002 הוקמה במשטרה יחידה מיוחדת ליצירת קשר עם קהילות המהגרים, במיוחד אלה שבאו ממדינות ערביות ומוסלמיות, מסין, ממזרח

אירופה, מקרב המדינות ההיספאניות ומערב אפריקה. הוחל בגיוס קצינים ושוטרים מקרב קבוצות מהגרים אלה. כחמישית מכלל 5,000 השוטרים שהתגייסו מאז שנת 2005 הנם זרים מ-88 מדינות. אין תחליף לשוטרים שמגיעים מקרב קהילותיהם, ועם מגוון כה רחב של שוטרים ניתן להגן טוב יותר על העיר ניו יורק.

הקבלה בין המודל הניו יורקי לבין המצב בישראל

כמה מהפטרונות והמודלים שהוצגו לעיל הנם חשובים ביותר, ומן הראוי לשקול לעשות בהם שימוש גם בישראל, תוך התאמה לבעיותיה הייחודיות של החברה הישראלית. אך מעבר לכך, הצגת הדברים העלתה דילמות ושאלות בקרב חברי צוות החשיבה הישראליים. הועלתה ההנחה, שמאחר שניו יורק הנה עיר המתקיימת בתוך מדינה דמוקרטית, בדומה לישראל הדמוקרטית, אולי יש לקיים איזושהי רויזיה בדפוסי החשיבה הישראליים, אם אכן יש רצון כן לטפל בפשיעה. דוגמה לכך היא השאלה האם להציב מצלמות ברחבי הערים על מנת לצמצם את ממדי האלימות. היו מי שטענו כי אם המודל הניו יורקי הוביל לירידה כה חדה וחסרת תקדים בממדי הפשיעה והאלימות יש ללמוד ממנו רבות. מנגד, היו מי שהביעו התנגדות נחרצת למודל הניו יורקי, במיוחד לעניין האכיפה באמצעות מצלמות. לדברי גורמים אלה, אם באמת יש רצון אמיתי לצמצם את ממדי האלימות, במיוחד בקרב בני נוער, אין לאפשר הצבת מצלמות. תחת זאת, יש להתמקד בחזון, במנהיגות, בערכים ובחינוך.

ה. המלצות כלליות לפעולה

כל הגורמים האחראים על הטיפול באלימות, הן בקרב בני נוער הן במשפחה, הסיכויים על כמה וכמה צעדים שיש לנקוט על מנת לקדם את הטיפול ואת המאבק באלימות:

- בדומה לקמפיין "אור ירוק" למלחמה בתאונות הדרכים, יש לצאת בקמפיין רחב ממדים ותקציבים כדי לעורר תשומת לב ציבורית, מודעות, חינוך ואחריות הורית לסוגיית האלימות. מצב בו הורה מצדד בבנו הקטין שצריך אלכוהול ומביע תרעומת על השוטר שמילא את חובתו וניסה למנוע זאת הנו בלתי-נסבל ומצביע על כשל חינוכי ממדרגה ראשונה.
- במסגרת הקמפיין הציבורי יש להבהיר כי טיפול באלימות אינו בתחומי הבלעדי של גורם אחד, אלא בעיה המחייבת טיפול כולל העובר כחוט השני בין כמה וכמה גורמי אכיפה, חינוך, טיפול ומניעה. לפיכך, יש לקרוא לאמצעי התקשורת ולציבור ככלל להימנע מלחפש שעיר לעזאזל בקרב גורמי המשטרה והרווחה בכל פעם שמתרחש אירוע אלימות קשה. במקום זאת, יש לקרוא לכל הגורמים – הורים, מורים וקהילה – לשתף פעולה בנקודות זמן קריטיות כדי לטפל בבעיות בעודן בחיתוליהן.
- כפועל יוצא מן האמור לעיל באשר לאחריות קהילתית, אחת ההמלצות המרכזיות שהעלו רבים מן המשתתפים במפגשים שנערכו לקראת גיבושו של מסמך זה היא הקריאה לממשלה, ובמיוחד למשרד רה"מ, להקים בכל מועצה מקומית, בכל ישוב ובכל עיר מרכז שישמש כמעין חדר מצב או חמ"ל, בו יפעלו כל הגופים ואנשי המקצוע הרלוונטיים – משטרה, רווחה, בריאות, משפט – בשיתוף פעולה הדוק ומתוקף סמכות שתיתן להם על-פי חוק. בראש המרכז תעמוד דמות עירונית בכירה, רצוי שיהא זה ראש העיר או אחד מסגניו, אשר ישמש גורם סמכותי בלתי-מזוהה שיוכל להכריע בין הגורמים השונים. מרכז או מטה עירוני מעין זה ברמה היישובית יוכל לשמש כתובת ברורה ומוסכמת בידי ציבור האזרחים שלעיתים קרובות נופל בין הכיסאות ואינו יודע כיצד עליו לנהוג ומה עליו לעשות. לשם כך, יש לפעול גם בתחום החקיקתי כדי לטפל בסוגיה הרגישה של חיסיון מידע, שבעטייה לא ניתן כיום לשתף פעולה ביעילות בדיונים שמתקיימים בין הגורמים השונים בנושא אלימות. חשוב לציין, כי אף שגוף דומה לחמ"ל שעל הקמתו הומלץ לעיל פועל כיום על-בסיס עתי (פגישות הגורמים המקצועיים מתקיימות מדי חודש) במסגרת פרויקט "עיר ללא אלימות", המלצת מרבית הגופים המעורבים בדיונים שהתקיימו הייתה להרחיב את היקף שיתוף הפעולה הבין-משרדי והבין-צוותי על-בסיס יומיומי וקבוע מתוך הכרה בחשיבות קיומו של גוף מתכלל מעין זה כחלק ממרקם חיהם של התושבים בכל רשות מקומית ועירונית בישראל.
- חברי הצוות הסיכמו בדבר הצורך בשיתוף פעולה רב-מערכתי, כמרכיב מרכזי והכרחי באכיפה. משטרת ישראל כגורם האכיפה המרכזי פועלת בשיתוף פעולה הדוק עם הגורמים הרלוונטיים בכל תחומי הפשיעה והשחיתות, וכך היא עושה גם בכל הקשור למאבק באלימות הרחוב והנוער ובאלימות במשפחה. שיתוף פעולה מצריך היכרות

מעמיקה עם הגורמים הרלוונטיים, מצריך מתן אפשרות לגורם זה או אחר להוביל את הטיפול בנושא בכל רגע נתון, וגורם לכל הגורמים הללו להתנהג בצורה פחות אגואיסטית ולהכיר ביכולות העודפות של הגופים המקבילים. גם גורמי הרווחה מצביעים על רמה גבוהה של שיתוף פעולה מקצועי שקיימת כבר כיום בין אנשי המשטרה לבין העובדים הסוציאליים. ובכל זאת, הבעיות המרכזיות נוגעות לשיתוף הפעולה הבין-משרדי. לדברי הגורמים השונים, שיטת השלטון והממשל בישראל אינה מאפשרת באופן מובנה ליצור שותפויות ברמה המיניסטריאלית, בין המשרדים הממשלתיים לבין הרשויות, הארגונים וגופי המגזר השלישי. נדרשת לשם כך **תפישה לאומית, רחבה וכוללת שמחברת יחדיו את המשטרה, את משרד החינוך, את משרד הרווחה, את משרד המשפטים ואת המשרד לביטחון הפנים.**

- כל הגורמים המעורבים בנושא מצביעים על כך שהלקונה המרכזית כיום היא בתחום **הקצאת המשאבים** לפעולות מניעה, הן בתחום אלימות בקרב בני נוער והן בקרב בני זוג ומשפחות. ישנה הסכמה רחבה על כך שפרויקטים מסוגם של "קד"ם", "סיכויים" ו"עיר ללא אלימות" צריכים להיות הכיוון שאליו צריך לפנות בכל הקשור לטיפול באלימות, למניעתה ולשיקום המעורבים בה, נפגעים ופוגעים כאחד.
- יש צורך לצייד את כוח האכיפה בטכנולוגיות מתקדמות (מסוג הטכנולוגיות שבהן עושה שימוש משטרת ניו יורק, לצורך התמודדות עם אלימות ופשעה; על כך ראו לעיל), אם כי יש לבחון היטב האם פתרונות טכנולוגיים כמו הצבתן של מצלמות ברחבי הערים הנם ראויים ונכונים, במיוחד במישור הערכי והמוסרי.

1. סיכום

חשוב לציין, כי על אף חילוקי הדעות והבדלי הגישות ביחס לסדרי העדיפויות – בין חינוך לאכיפה – הייתה תמימות דעים בין חברי הצוות, לפני הכנס ובמהלכו, באשר לצורך החד והברור לקיים אכיפה, הרתעה וענישה. לטענת גורמי הרווחה, אכיפה צריכה להתבצע כל הזמן בצורה חריפה. ברגע שאנו מוותרים על אכיפה, אנו מעניקים חינוך לקוי לכל הציבור ומלמדים אותו שיש הקלות. בקלה כבחמורה צריך להפעיל את כל מה שהחוק מתייר. עם זאת, חברי הצוות הסכימו כי אכיפה לבדה אינה חזות הכול. מדינות, כולל ארה"ב, שנקטו את מדיניות היד החזקה, למדו מהר מאוד שהתוצאות החיוביות הן לטווח הקצר בלבד, וכי לא התחוללו שינויים ברמת ההתנהגות, הרצידיביזם לא ירד, וכי לרוב אותם אנשים יוצאים לחיים כשהם מוקעים ומוקאים על-ידי החברה. הם זוכים לחיבוק ולהכשרה מעולם הפשע, וכך אנו מקבלים עבריינים חמורים יותר עם תחושת ניכור קשה וללא כל שינוי התנהגותי וחינוכי. התהליכים הטיפוליים, לעומת זאת, אמורים לחולל שינוי. תוכניות הטיפול זוכות לליווי של מחקרי הערכה, שמראים באופן מוכח ירידה ברמת הרצידיביזם של כל מי שהשתתף בתהליכים טיפוליים. ככל שהתהליכים ממושכים יותר וארוכי טווח הם נותנים תוצאות טובות יותר. יש לזכור שלרוב אדם אלים לא יבוא ויאמר שיש לו בעיה ושהוא זקוק לטיפול. אי לכך, יש לחייב עברייני אלימות על-פי חוק לקבל טיפול ולאכוף זאת בצורה נאותה. התהליך הטיפולי מכיל למידה מחדש, שמטרתה להשיב את האדם הפוגע אל חיק החברה, ומי שאינו עומד בתנאים נענש. כל אדם פוגע עובר שינוי התנהגותי בצורה אינטנסיבית. כל אדם לומד את מעגל העבריינות האישי שלו, את הגורמים המביאים אותו למצב של אובדן שליטה התנהגותי ולהתרוסקות. כל אדם פוגע מזהה היכן הוא מאבד שליטה וגבולות, ולומד ליטול אחריות על התנהגותו ולפצות על הנזק שגרם (תהליך "קד"ם", לדוגמה). ומכל מקום, אכיפה וטיפול חייבים להתקיים זו לצד זה. אי אפשר לטפל בעוברי חוק ללא אכיפה מתמדת, וללא החשש של האדם הפוגע שתופעל נגדו יד חזקה אם לא ישתתף בתהליך הטיפול.

לסיכום, ראוי לעמוד שוב על אלמנט השפה ועל משמעותן של מילים גם בנושא שבו אנו עוסקים, בהמשך לדברים שהוזכרו לעיל באשר לשימוש במילה "אלימות" כנבואה שמגשימה את עצמה. אם נצא מנקודת הנחה שלעיתים קרובות יש ביכולתה של השפה לקבוע את סדר היום ואת סדרי העדיפויות של החברה, מן הראוי שנתבונן בכותרת המושב: "המלחמה מבית – אלימות וביטחון אישי". תחת כותרות אחרות: "השלום מבית – מניעת אלימות והעלאת הביטחון האישי", התכנים לא היו משתנים אך השפה שאותה אנו נוקטים משתנה באחת. לשפה יש משמעות גם בטיפול האכיפתי, ויש לה משמעות בדרך שבה אנו יוצרים שיתוף פעולה.